

УДК 378.147+811.111–057.21

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-1-43>**Наталія ДОБРОВОЛЬСЬКА,***orcid.org/0000-0001-9133-285X*

доктор філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка,
спеціальності 011 Освітні педагогічні науки,
викладач кафедри української та іноземної філології
Одеського національного технологічного університету.
(Одеса, Україна) *natusikdob@ukr.net*

РОЗРОБКА СИСТЕМИ ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ФАХІВ З ІТ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЧИТАННІ ТА ГОВОРІННІ

Розпочата модернізація вітчизняної системи вищої освіти націлена на покращення її якості та інтеграцію у світовий освітній простір, у тому числі для забезпечення визнання українських фахівців за кордоном. Зрозуміло, що така інтеграція може бути успішною за умови володіння спеціалістами англійською мовою компетентністю в усіх видах мовленнєвої діяльності. Висококваліфікованому спеціалісту з ІТ необхідно розуміти фахові тексти, вміти представляти програмні продукти та обговорювати їх із клієнтами і колегами, спілкуватися з представниками іноземних компаній, брати участь у міжнародних конференціях і симпозиумах, здійснювати аналіз технічних рішень засобами англійської мови.

Обґрунтовано етапи формування в майбутніх фахівців з ІТ англійської компетентності в читанні та говорінні: підготовчий, основний, завершальний. Підготовчий етап спрямований на формування мовленнєвих навичок читання і говоріння та стратегічної усвідомленості. Основний етап передбачає формування вмінь ознайомлювального, вивчаючого, переглядового читання, вмінь аналізувати та узагальнювати інформацію, структурувати монолог-презентацію, вживати засоби міжфразового зв'язку, продукувати монолог-презентацію та брати участь в діалозі-обговоренні, подальший розвиток стратегічної усвідомленості, розширення лінгвосоціокультурних знань та формування відповідних умінь для забезпечення ефективної комунікації. На завершальному етапі відбувається інтегроване вдосконалення вмінь читання та говоріння, а також навичок та вмінь, на яких зосереджувалась увага на попередніх етапах.

Запропонована система вправ для формування англійської компетентності в читанні та говорінні корелює з етапами і складається із чотирьох підсистем, які включають групи вправ, виокремлені нами з урахуванням психологічних передумов взаємопов'язаного формування навичок та вмінь, лінгвістичних особливостей англійського професійного дискурсу сфери інформаційних технологій, а також уточненого змісту навчання.

Ключові слова: англійська компетентність в читанні та говорінні, майбутні фахівці з інформаційних технологій, інтеграція, навички, вміння, знання, система вправ.

Nataliia DOBROVOLSKA,*orcid.org/0000-0001-9133-285X*

Doctor of Philosophy Degree 01 Education/Pedagogy, 011 Educational, Pedagogical Science
Teacher at the Department of Ukrainian and Foreign Philology
Odessa National Technological University
(Odessa, Ukraine) *natusikdob@ukr.net*

THE DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF EXERCISES FOR THE DEVELOPMENT OF PROSPECTIVE INFORMATION TECHNOLOGY SPECIALISTS' ENGLISH COMPETENCE IN READING AND SPEAKING

The initiated modernization of the domestic system of higher education is aimed at improving its quality and integration into the world educational space, including to ensure the recognition of Ukrainian specialists abroad. Such integration can be successful provided that specialists possess English competence in all types of speech activities. A highly qualified IT specialist needs to understand professional texts, be able to present software products and discuss them with clients and colleagues, communicate with representatives of foreign companies, participate in international conferences and symposiums, analyze technical solutions in English.

Stages of development of prospective information technology specialists' English competence in reading and speaking (preparatory, main, final) have been substantiated. The preparatory stage is aimed at developing vocabulary, grammar, phonetic skills in reading and speaking as well as strategic awareness. The main stage involves the development of skimming, scanning, detailed reading skills, skills to analyze and summarize information, structure a monologue-presentation, use linking words, produce a monologue-presentation and participate in a dialogue-discussion; further

development of strategic awareness, expansion of linguosociocultural knowledge and development of appropriate skills to ensure effective communication. At the final stage, there is an integrated refinement of reading and speaking skills, as well as skills focused on at the previous stages.

The suggested system of exercises for the development of prospective information technology specialists' English competence in reading and speaking correlates with the stages and consists of four subsystems, which include groups of exercises, developed with regard for the psychological preconditions of integrated skills development, linguistic features of English professional discourse in the field of information technology as well as specified learning content.

Key words: English competence in reading and speaking, prospective information technology specialist, integration, skills, abilities, knowledge, system of exercises.

Постановка проблеми. Розпочата модернізація вітчизняної системи вищої освіти націлена на покращення її якості та інтеграцію у світовий освітній простір, у тому числі для забезпечення визнання українських фахівців за кордоном. Зрозуміло, що така інтеграція може бути успішною за умови володіння спеціалістами англomовною компетентністю в усіх видах мовленнєвої діяльності. Висококваліфікованому спеціалісту з ІТ необхідно розуміти фахові тексти, вміти представляти програмні продукти та обговорювати їх із клієнтами і колегами, спілкуватися з представниками іноземних компаній, брати участь у міжнародних конференціях і симпозиумах, здійснювати аналіз технічних рішень засобами англійської мови.

Щоб обґрунтувати систему вправ, необхідно виокремити етапи формування англomовної компетентності в читанні та говорінні.

У науково-методичній літературі зазвичай розглядають етапи формування окремих компетентностей.

Так, формування іншомовної компетентності в читанні вітчизняні науковці пропонують здійснювати впродовж кількох етапів. На першому етапі основним є навчання читання текстів із подальшим розумінням їхнього основного змісту, ключових деталей за допомогою мовної здогадки про значення незнайомих слів за контекстом. На цьому етапі широко застосовується переклад. На наступному етапі студенти навчаються читанню для розуміння основної інформації чи всіх деталей тексту залежно від завдань. На даному етапі удосконалюються прийоми мовної здогадки та антиципації. Окрім того, студентів навчають анутовувати, реферувати та рецензувати інформацію (Ніколаєва, 2013: 381).

Аналіз досліджень. Актуальним для нас є дослідження Ю. В. Романюк стосовно формування англomовної компетентності в читанні майбутніх фахівців з інженерної механіки, яке пропонується здійснювати впродовж трьох етапів. На дотекстовому етапі передбачена активізація фонових знань студентів, розвиток прогностичних умінь читання, формування лексичних та граматичних навичок читання текстів великих об'ємів

(гіпертекстів), навичок застосування довідкових матеріалів он-лайн. Текстовий етап спрямований на розвиток компенсаторних умінь, а також умінь переглядового, пошукового, ознайомлювального, вивчаючого читання. Післятекстовий етап передбачає контроль рівня сформованості вмінь різних видів читання (Романюк, 2011: 71–72).

Формування англomовної компетентності в говорінні за О. П. Дацків доцільно здійснювати з урахуванням процесів розвитку мовленнєвого вміння. Дослідниця виділяє підготовчий і основний етапи. Підготовчий етап передбачає підготовчу рецептивно-репродуктивну діяльність, другий націлений на основну рецептивно-продуктивну і продуктивну діяльність і поділяється на рецептивно-продуктивний та продуктивний підетапи. Спочатку розвиваються вміння комунікативної взаємодії і вдосконалюються фонетичні, граматичні та лексичні навички, необхідні для висловлювання, а згодом розвиваються вміння створювати мікромонологи та мікродіалоги відповідно до ситуацій висловлювання, що дозволяє надалі удосконалювати сформовані вміння шляхом здійснення різноманітних методичних дій із навчальним матеріалом (наприклад, об'єднання різних функціональних типів монологів і діалогів в усному висловлюванні) (Дацків, 2011: 22–28).

Схожу позицію продемонструвала і Л. В. Боднар, виокремивши два етапи формування англomовної компетентності в монологічному мовленні (підготовчий та основний). Згідно з першим етапом передбачається активізація лексико-граматичного та фонетичного матеріалу з ознайомленням і усвідомленням навчальних стратегій. Другий етап, що поділяється на три підетапи (рецептивно-репродуктивний, репродуктивно-продуктивний і продуктивний), передбачає ознайомлення із структурою висловлювання, планування задуму висловлювання на основі тексту-моделі або за умовною схемою висловлювання, оволодіння вміннями вираження думки на надфразовому рівні відповідно до запропонованої комунікативної ситуації і за допомогою штучно створених опор та на рівні тексту, використовуючи різні моделі аргументації (Боднар, 2011: 115–118].

Мета статті. Обґрунтування системи вправ для формування в майбутніх фахівців з ІТ англomовної компетентності в читанні та говорінні

Виклад основного матеріалу. Ураховуючи науково-методичні здобутки у даній сфері, а також лінгвістичні особливості англomовного дискурсу сфери ІТ, нам видається можливим виокремити три етапи формування в майбутніх фахівців з ІТ англomовної компетентності в читанні та говорінні: підготовчий, основний, завершальний.

Підготовчий етап спрямований на формування мовленнєвих навичок читання та говоріння та розвиток стратегічної усвідомленості. На даному етапі необхідно ознайомлювати студентів із навчальними та комунікативними стратегіями для досягнення поставленої мети і для покращення результативності навчальної діяльності.

Основний етап передбачає формування вмінь ознайомлювального, вивчаючого, переглядового читання, вмінь аналізувати та узагальнювати інформацію, структурувати монолог-презентацію, використовувати засоби міжфразового зв'язку, продукувати монолог-презентацію, брати участь в діалозі-обговоренні; подальший розвиток стратегічної усвідомленості, поглиблення лінгвосоціокультурних знань та формування відповідних умінь для здійснення ефективної комунікації.

На *завершальному етапі* відбувається подальше інтегроване вдосконалення вмінь читання та говоріння, а також навичок та вмінь, на яких зосереджувалась увага на попередніх етапах.

Наступним кроком є розробка системи вправ для формування в майбутніх фахів з ІТ англomовної компетентності в читанні та говорінні, яка корелюватиме з визначеними етапами.

Спираючись на дослідження з системного аналізу (Горбань, 2004), можна стверджувати, що кожна система, а в нашому випадку система вправ з формування англomовної компетентності в читанні та говорінні, володіє низкою властивостей, які можна розділити на групи за: 1) цілями та функціями; 2) особливостями структури; 3) ресурсами та особливостями взаємодії з навчальним середовищем.

До першої групи властивостей системи вправ услід за науковцями відносимо:

- односпрямованість (або цілеспрямованість) дій компонентів, що посилює ефективність функціонування системи;
- пріоритетність завдань і цілей системи ширшого рівня перед завданнями і цілями її компонентів;

- цілеспрямованість системи, яка відображає підпорядкування її функціонування певній цілі;
- різнонаціленість компонентів системи, тобто цілі компонентів не завжди збігаються з загальними цілями системи (Горбань, 2004: 188).

До другої групи властивостей системи вправ відносимо:

- цілісність – єдність всіх компонентів системи з її функціями та завданнями;
- структурність – така побудова системи, за якої стає можливим розділити її на підсистеми, групи і окремі елементи;
- ієрархічність – передбачає застосування кожного компоненту системи як підсистеми ширшої глобальної системи (Горбань, 2004: 196).

До третьої групи властивостей системи вправ входять:

- комунікативність – існування складної системи зв'язків (комунікацій) із навчальним середовищем;
- інтерактивність – взаємодія елементів, при якому мета досягається інформаційним обміном компонентів;
- інтегративність – взаємопроникність властивостей всіх компонентів системи вправ (Горбань, 2004: 195).

Під час створення системи вправ для взаємопов'язаного формування англomовної компетентності в читанні та говорінні в майбутніх фахівців з ІТ ми будемо враховувати описані принципи процесу навчання, а також вимоги до створення вправи як основного елементу організації навчальної діяльності, що дозволить далі уточнити їх типи за певними критеріями.

Отже, система вправ має забезпечити:

- 1) підбір вправ відповідно до характеру певної навички або певного вміння;
- 2) визначення необхідної послідовності вправ;
- 3) раціональне розміщення навчального матеріалу;
- 4) систематичність та повторюваність виконання певних вправ;
- 5) інтегроване формування англomовної компетентності в читанні та говорінні (Пасссов, 1989: 200);
- 6) формування навчально-стратегічної компетентності;
- 7) формування лінгвосоціокультурної компетентності паралельно з формуванням інших навичок та вмінь.

У науково-методичній літературі поняття «вправа» визначається як спеціальне розроблене завдання, яке виконується для набуття або закріплення відповідних навичок чи певних знань (Словник української мови).

У психологічній літературі вправа часто співвідноситься з вправлінням, яке розглядається як «багаторазове виконання дії з метою її засвоєння, що ґрунтується на розумінні і супроводжується свідомим контролем і коригуванням» (Степанов, 2006: 347). Вправу можна розглядати як форму організації вправління, призначену для одноразового чи за потреби багаторазового виконання однієї або кількох операцій дії, стосовно якої формується навичка чи вміння (Черноватий, 2018: 20].

Як і вітчизняні науковці, ми дотримуємось думки, що вправа – це спеціально розроблене й організоване в умовах навчання багаторазове виконання певних операцій, дій або діяльності в цілому для оволодіння ними (Бігич, 2013: 106).

Вправа зазвичай має три- або чотирифазову структуру.

- завдання,
- зразок виконання (за потреби),
- виконання завдання,
- контроль (контроль з боку викладача, взаємоконтроль або самоконтроль студентів) (Бігич, 2013: 78).

Послугуючись вимогами до вправ Н. К. Скляренко (Скляренко, 1999: 230), підходами сучасних науковців (Баб'юк, 2019: 102–103; Гупка-Макогін) вважаємо, що наша система повинна містити такі типи вправ:

1) за критерієм комунікативності: некомунікативні, умовно-комунікативні, комунікативні;

2) за спрямованістю на прийом або видачу інформації: рецептивні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні, рецептивно-репродуктивно-репродуктивні, продуктивні;

3) за характером виконання: групові, парні, індивідуальні;

4) за наявністю / відсутністю опор: вправи без опор, із спеціально створеними опорами / з опорами на пам'ятку / текст);

5) за ступенем керованості викладачем: з повним / частковим / мінімальним керуванням;

6) за наявністю / відсутністю рефлексивного компонента: з рефлексивним компонентом, без рефлексивного компонента.

Далі перейдемо до обґрунтування власне системи вправ для формування у майбутніх фахівців з ІТ англomовної компетентності у читанні та говорінні, що корелюватиме з представленими вище етапами.

Розроблена система вправ складається із чотирьох підсистем, які включають групи вправ,

виокремлені нами з урахуванням лінгвістичних, психологічних особливостей формування у майбутніх фахівців з ІТ англomовної компетентності в читанні та говорінні, а саме:

1. Вправи для формування мовленнєвих навичок читання та говоріння.

2. Вправи для формування стратегічної усвідомленості.

3. Вправи для формування вмінь читання та говоріння.

4. Вправи для вдосконалення вмінь читання та говоріння (представлено на Рис. 1).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що обґрунтовано етапи формування в майбутніх фахівців з ІТ англomовної компетентності в читанні та говорінні: підготовчий, основний, завершальний. Підготовчий етап спрямований на формування мовленнєвих навичок читання і говоріння та стратегічної усвідомленості. Основний етап передбачає формування вмінь ознайомлювального, вивчаючого, переглядового читання, вмінь аналізувати та узагальнювати інформацію, структурувати монолог-презентацію, вживати засоби міжфразового зв'язку, продукувати монолог-презентацію та брати участь в діалозі-обговоренні, подальший розвиток стратегічної усвідомленості, розширення лінгвосоціокультурних знань та формування відповідних умінь для забезпечення ефективної комунікації. На завершальному етапі відбувається інтегроване вдосконалення вмінь читання та говоріння, а також навичок та вмінь, на яких зосереджувалась увага на попередніх етапах.

Отже, запропонована система вправ для формування англomовної компетентності в читанні та говорінні корелює з етапами і складається із чотирьох підсистем, які включають групи вправ, виокремлені нами з урахуванням лінгвістичних, дидактичних та методичних особливостей, а також відображають поставлені у них цілі. Представлені вправи є посилюючими; розроблені з урахуванням поступового збільшення труднощів мовленнєвого матеріалу, умов виконання та характеру мовленнєвої діяльності; є цілеспрямованими і вмотивованими; активізують пізнавальну і розумову діяльність студентів; містять найтиповіші приклади та ситуації спілкування з життя і професійної діяльності; враховують дидактичні та методичні принципи, обґрунтовані вище; передбачають спочатку диференційоване, а потім інтегроване формування та вдосконалення навичок та вмінь.

Рис. 1. Система вправ для формування в майбутніх фахівців з ІТ англомовної компетентності в читанні та говорінні

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баб'юк О. В. Формування професійно орієнтованої англomовної компетентності в монологічному мовленні майбутніх фахівців сфери туризму : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2019. 274 с.
2. Боднар Л. В. Методика навчання французького професійно спрямованого монологічного мовлення студентів технічних спеціальностей з урахуванням їх навчальних стилів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2011. 334 с.
3. Горбань О. М., Бахрушин В. С. Основи теорії систем та системного аналізу. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2004. 204 с.
4. Гупка-Макогін Н. І. Підсистема вправ для навчання англomовного професійно орієнтованого аудіювання майбутніх фахівців з міжнародної економіки. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. 2016. Вип. 29. С. 109–118.
5. Дацків О. П. Система вправ для формування вмінь говоріння у майбутніх учителів англійської мови засобами драматизації. *Іноземні мови*. 2011. № 2. С. 22–28.
6. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич та ін. ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
7. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. Москва : Русский язык, 1989. 276 с.
8. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
9. Романюк Ю. В. Методика формування у майбутніх фахівців з інженерної механіки читачької англomовної компетенції з використанням навчального веб-сайту : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2011. 277 с.
10. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь. *Іноземні мови*. 1999. № 3. С. 3–7.
11. Словник української мови у 20 томах. URL: <https://slovnuk.me/dict/newsun/vprava> (дата звернення: 10.05.2021).
12. Черноватий Л. М. Система вправ і завдань як категорія методики навчання перекладу. *Іноземні мови*. 2018. № 2. С. 19–26.

REFERENCES

1. Bab'iyuk O. V. Formuvannya profesiino oriyentovanoi anhlomovnoi kompetentnosti v monolohichnomu movlenni maibutnix fakhivtsiv sfery turyzmu : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02. [Formation of professionally oriented English language competence in monologue speech of future specialists in the field of tourism]. *Candidate's thesis*. Ternopil: TNPU named after V. Hnatyuk [in Ukrainian].
2. Bodnar L. V. (2011). *Metodyka navchannia frantsuzkoho profesiino spriamovanoho monolohichnoho movlennia studentiv tekhnichnykh spetsialnostei z urakhuvanniam yikh navchalnykh styliv* [Methodology of teaching French professionally directed monologue speech of students of technical specialties taking into account their learning styles]. *Candidate's thesis*. Kyiv : Kyiv National Linguistic University [in Ukrainian].
3. Horban O. M., Bakhrushyn V. Ye. (2004). *Osnovi teorii system ta systemnoho analizu*. [Fundamentals of systems theory and system analysis]. Zaporizhzhia: State University "ZIDMU" [in Ukrainian].
4. Hupka-Makohin N. I. (2016). *Pidsystema vprav dlia navchannia anhlomovnoho profesiino oriientovanoho audiuvannia maibutnix fakhivtsiv z mizhnarodnoi ekonomiky*. [A subsystem of exercises for training English-speaking professionally oriented listening for future specialists in international economics]. *Pedahohichnyi almanakh: zbirnyk naukovykh prats*. 2016. № 29. S. 109–118 [in Ukrainian].
5. Datskiv O. P. (2011). *Systema vprav dlia formuvannia vmin hovorinnia u maibutnix uchyteliv anhliiskoi movy zasobamy dramatyzatsii* [The system of exercises for the formation of speaking skills in future teachers of English by means of dramatization]. *Inozemni movy*. № 2. S. 22–28 [in Ukrainian].
6. Nikolajeva S. Ju. (ed.) (2013). *Metodyka navchannja inozemnykh mov i kul'tur: teorija i praktyka: pidruchnyk dlja stud. klasychnykh, pedagogichnykh i linghivistychnykh universytetiv* [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: a textbook for students. classical, pedagogical and linguistic universities]. K. : Lenvit.
7. Passov E. I. (1989). *Osnovy kommunikativnoj metodiki obuchenija inozazychnomu obshheniju*. [Fundamentals of communicative methods of teaching foreign language communication]. Moscow : Russian language [in Russian].
8. Stepanov O. M. (2006). *Psykhologichna entsyklopediia* [Psychological encyclopedia]. Kyiv : Akademvydav [in Ukrainian].
9. Romaniuk Yu. V. (2011). *Metodyka formuvannia u maibutnix fakhivtsiv z inzhenernoi mekhaniky chytatskoi anhlomovnoi kompetentsii z vykorystanniam navchalnoho veb-saitu* [The method of formation of future specialists in engineering mechanics English reading competence with the use of an educational website]. *Candidate's thesis*. Kyiv: Kyiv National Linguistic University [in Ukrainian].
10. Skliarenko N. K. (1999). *Suchasni vymohy do vprav dlia formuvannia inshomovnykh movlennievnykh navychok i vmin*. [Modern requirements for exercises for the formation of foreign language speaking skills and abilities]. *Inozemni movy* № 3. S.3 – 7 [in Ukrainian].
11. *Slovnuk ukraïnskoi movy u 20 tomakh*. [Dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes]. Retrieved from <https://slovnuk.me/dict/newsun/vprava> [in Ukrainian].
12. Chernovatyi L. M. (2018). *Systema vprav i zavdan yak katehoriia metodyky navchannia perekladu*. [The system of exercises and tasks as a category of translation teaching methodology]. *Inozemni movy* № 2. S. 19–26. [in Ukrainian].